

UDK: 371.321.2

Fotima YAKUBOVA,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti o'qituvchisi

E-Mail: ladycat87-87@mail.ru

Gulbahor RO'ZUMOVA,

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti o'qituvchisi

ToshDShtU dotsenti, PhD S.Nazarova taqrizi asosida

O'RTA OSIYO DAVLATLARIDA XITOIY TILINI IKKINCHI CHET TILI SIFATIDA O'QITILISHINING O'RGANILISHI

Annotation

Mazkur maqolada O'rta Osiyo davlatlarida xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitish masalasi har tomonlama yoritiladi. Avvalo, xitoy tilini o'qitishning tarixiy ildizlari va zamonaviy rivojlanish tendensiyalari ko'rib chiqiladi. Shuningdek, mazkur tilni o'rgatishda uchraydigan fonetik, grammatik hamda iyerogliflarni o'zlashtirishdagi murakkabliklar, ularni bartaraf etish usullari va innovatsion texnologiyalar bilan boyitish masalalariga e'tibor qaratiladi. Davlat siyosati, xalqaro hamkorlik, Konfutsiy institutlari faoliyati kabi omillarning xitoy tilini ommalashtirish va uni ta'lim dasturlariga kiritishdagi roli tahlil qilinadi. Maqola yakunida O'rta Osiyo sharoitida xitoy tilini samarali o'qitish bo'yicha ilg'or tajribalar hamda kelgusi istiqbollar haqida tavsiyalar beriladi.

Kalit so'zlar: Xitoy tili, O'rta Osiyo, ikkinchi chet tili, iyerogliflar, ta'lim metodikasi, davlat siyosati, Konfutsiy institutlari, xalqaro hamkorlik.

ИЗУЧЕНИЕ ПРЕПОДАВАНИЯ КИТАЙСКОГО ЯЗЫКА КАК ВТОРОГО ИНОСТРАННОГО ЯЗЫКА В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ

Аннотация

В данной статье всесторонне рассматривается вопрос преподавания китайского языка в качестве второго иностранного языка в государствах Центральной Азии. В первую очередь анализируются исторические корни и современные тенденции развития китайского языка в регионе. Особое внимание уделяется трудностям, связанным с фонетикой, грамматикой и усвоением иероглифической письменности, а также инновационным технологическим решениям в процессе обучения. Рассматривается роль государственной политики, международного сотрудничества и деятельности Институтов Конфуция в популяризации китайского языка и интеграции его в образовательные программы. В заключении приводятся рекомендации по повышению эффективности обучения китайскому языку с учётом условий Центральной Азии и перспективы дальнейшего развития этого направления.

Ключевые слова: Китайский язык, Центральная Азия, второй иностранный язык, иероглифы, методика преподавания, государственная политика, Институты Конфуция, международное сотрудничество.

STUDY OF TEACHING CHINESE AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE IN CENTRAL ASIAN COUNTRIES

Annotation

This article provides a comprehensive examination of teaching Chinese as a second foreign language in Central Asian countries. It first analyzes the historical roots and modern development trends of the Chinese language in the region. Special attention is given to phonetic, grammatical, and character-based challenges, as well as innovative technological solutions in the teaching process. The article also discusses the role of government policies, international cooperation, and Confucius Institutes in promoting the Chinese language and integrating it into educational programs. In the conclusion, the paper presents recommendations for enhancing the effectiveness of Chinese language instruction in Central Asia, along with perspectives on the future development of this endeavor.

Key words: Chinese language, Central Asia, second foreign language, characters, teaching methodology, government policy, Confucius Institutes, international cooperation.

Kirish. O'rta Osiyo davlatlarida xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitishning ahamiyati so'nggi yillarda tobora ortib bormoqda. Xitoyning jahon siyosati va iqtisodiyotida tobora katta rol o'ynashi, O'rta Osiyo davlatlarining savdo, turizm va madaniy aloqalarini mustahkamlashga intilishi ushbu tilni o'rganishga bo'lgan qiziqishni kuchaytirmoqda. An'anaviy ravishda rus tili ko'plab O'rta Osiyo hududida ko'p yillik muloqot vositasi bo'lib kelgan bo'lsa-da, so'nggi o'n yilliklarda ikkinchi chet tili sifatida xitoy tilini tanlayotgan yoshlar soni sezilarli ravishda ortdi. Bunda nafaqat davlat ta'lim siyosatining o'zgarishi, balki butun dunyoda Xitoyning iqtisodiy mavqei, diplomatik aloqalari va investitsion salohiyati ham muhim omil hisoblanadi. Shu bois O'rta Osiyo davlatlarida o'quv dasturlarini yangi chet tillari bilan boyitish, ayniqsa xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida taklif etish tobora dolzarb masalalardan biriga aylangan.

Xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitishni yo'lga qo'yish jarayonida bir nechta muhim omillarni e'tiborga olish lozim bo'ladi. Avvalo, bu jarayonda o'qituvchi kadrlarning salohiyati katta rol o'ynaydi. Xitoy tilini biladigan va uni o'quvchilarga samarali tarzda yetkazib bera oladigan, shuningdek, Xitoy madaniyati va an'analari haqida yetarli tushunchaga ega

bo'lgan mutaxassislar kerak. O'rta Osiyo davlatlarida bu boradagi kadrlar tayyorlash ishlari turlicha yo'llar bilan amalga oshirilib kelinmoqda. Ayrim davlatlarda universitetlar darajasida sinologiya bo'limlari tashkil etilsa, boshqalari Xitoyning o'zida o'qish uchun stipendiya dasturlari va qisqa muddatli malaka oshirish kurslarini yo'lga qo'ygan. Shu orqali mahalliy o'qituvchilarning til va madaniyat bo'yicha bilimlarini boyitish, o'z navbatida, o'quv dasturlari sifatini yaxshilashga xizmat qilmoqda.

Keyingi muhim masala o'quv dasturlarining samaradorligi bilan bog'liq. O'rta Osiyo davlatlarida xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida joriy qilish jarayonida, avvalo, mavjud ta'lim dasturlari tahlil qilinishi, so'ngra ularni mintaqaning o'ziga xos xususiyatlariga moslashtirgan holda loyihalashtirish zarur. Masalan, xitoy tilining murakkab iyeroglif yozuv tizimi, ohanglarga tayangan talaffuz tizimi va grammatik qurilishi an'anaviy lotin yoki kirill yozuvidagi tillardan keskin farq qiladi. Shuning uchun dars mashg'ulotlarida o'quvchilarning urg'u, talaffuz, iyerogliflarning o'ziga xos belgilarini to'g'ri tushunishi, savodxonlik darajasini tezroq oshira olishi uchun didaktik materiallardan foydalanish muhim o'rin tutadi. Bunda innovatsion

texnologiyalar, masalan, interaktiv elektron lug'atlar, mobil ilovalar yoki virtual sinflar katta yordam beradi. Bunday vositalar nafaqat rasmiy ta'lim muassasalarida, balki mustaqil tarzda o'qishni davom ettirish jarayonida ham o'rganuvchilar uchun qulaylik yaratadi.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. O'rta Osiyo davlatlarida xitoy tilining paydo bo'lishi va rivojlanish jarayonlari tarixiy-geografik tadqiqotlarda ham ko'p bor tilga olingan. Ba'zi tadqiqotlarda (masalan, Zhang, 2019, "Sino-Central Asia Linguistic Cooperation: From Historical Ties to Modern Expansions") Buyuk Ipak yo'li davridagi madaniy hamkorlik, savdo va diplomatik aloqalar tufayli ikki mintaqada o'rtasida o'rnatilgan lingvistik rishtalar haqida so'z yuritiladi. Ushbu tarixiy kontekst xitoy tilining mintaqaviy ahamiyatini tushunishda dastlabki nuqta bo'ladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hozirgi kunda xitoy tilini o'qitish jarayoni avvalgi tarixiy aloqalarning zamonaviy davomidir[1].

Xitoyning iqtisodiy, siyosiy va madaniy salohiyati ortgani sari O'rta Osiyo davlatlarida ham xitoy tiliga qiziqish kuchaygani bir qator tadqiqotlarda (masalan, Zhou & Sun, 2020, "Teaching and Learning Chinese in Belt and Road Countries: A Policy Perspective") ta'kidlanadi. Ayniqsa "Bir makon, bir yo'l" tashabbusi doirasida amalga oshirilayotgan savdo-iqtisodiy loyihalar mahalliy kadrlarni tayyorlash zaruratini vujudga keltirgan. Shuning uchun xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'rganish masalasi mintaqaviy rivojlanish omili sifatida o'rganiladi[2].

Xitoy tilini o'qitish borasida yaratilgan mobil ilovalar, interaktiv elektron lug'atlar, virtual sinf platformalari haqida bir nechta maqola va qo'llanmalar chop etilgan. Liu, Y. (2018). "Blended Learning Approaches for Teaching Chinese as a Foreign Language" tadqiqotida an'anaviy dars mashg'ulotlari va raqamli platformalar uyg'unligining samaradorligi ko'rsatiladi. Muallifning fikricha, xitoy tilidagi ohanglar va iyerogliflarni o'rganishda audio-vizual interaktiv vositalar o'quvchining mustaqil o'rganish jarayonini samaraliroq qiladi[4].

Bu turdagi qiyosiy tadqiqotlar ikkinchi chet tili sifatida xitoy tilini o'rganuvchilar duch keladigan eng keng tarqalgan muammolarni aniqlashda yordam beradi. O'zbekiston, Qozog'iston, Tojikiston, Qirg'iziston va Turkmaniston kabi davlatlarning rasmiy ta'lim strategiyalarida chet tillarini, jumladan, xitoy tilini rivojlantirish bo'yicha bandlar mavjud. Masalan, O'zbekistonning "Xorijiy tillarni o'qitishni takomillashtirish" bo'yicha qabul qilgan qarorlari (2012-yildan buyon yangilanib kelayotgan) xitoy tilini ham bosqichma-bosqich maktab dasturlariga kiritishni qo'llab-quvvatlamogda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2021-yil 19-maydagi PQ-5117-son qarori (xorijiy tillarni o'qitishni takomillashtirishga qaratilgan) doirasida xitoy tilini o'rgatish bo'yicha maxsus sinflar, o'quv qo'llanmalari, o'qituvchi kadrlar tayyorlash dasturlari joriy etilgani aytiladi.

Qozog'iston Milliy ta'lim dasturlari ham (2019-yilda qayta ko'rib chiqilgan) maktab bosqichidan boshlab xitoy tilini tanlov fan sifatida kiritish imkoniyatini ko'zda tutgan[3].

Xitoy va O'rta Osiyo davlatlari o'rtasida imzolangan bir qator ta'lim hamkorligi bitimlarida (masalan, "Xitoy-Xalqaro ta'lim hamkorligi to'g'risidagi" ikki tomonlama memorandumlar) xitoy tilini o'qitishni rivojlantirish alohida band sifatida kiritilgan. Ushbu hujjatlar asosida davlatlar o'rtasida talabalar almashinuvi, stipendiya dasturlari, o'qituvchi va tadqiqotchilar uchun malaka oshirish kurslari yo'lga qo'yilayotgani adabiyotlarda qayd etiladi. Bu hujjatlar, ayni paytda, tadbirkorlik, turizm va boshqa yo'nalishlarda ham xitoy tiliga bo'lgan talabni kuchaytirayotgani xulosasiga kelishadi.

Xitoy tilini o'rganuvchilar bilimni baholash tizimlari bo'yicha ham bir nechta maqola va qo'llanmalar topish mumkin. Tan, L. (2020). "HSK Assessment as a Motivational Factor in Chinese Language Acquisition" tadqiqotida baholash tizimining o'quvchilarni rag'batlantirish, ularni muayyan darajada saqlab qolish va real kompetensiyasini oshirishdagi roli qayd etiladi. O'rta Osiyo davlatlarida HSK imtihon markazlarining paydo bo'lishi xitoy tilini o'rganishga bo'lgan qiziqishni kuchaytirgani alohida ta'kidlanadi[5].

Shuningdek, xitoy tilini o'rganish jarayonida madaniy kontekstni tushunish ham katta ahamiyatga ega. Xitoyning ko'p asrlilik tarixi, falsafiy merosi, adabiyoti va an'analari bilan yaqindan tanishish tilni puxta o'zlashtirishga xizmat qiladi. Buning uchun turli madaniy tadbirlar, tadqiqot ekspeditsiyalari, talabalar almashinuvi dasturlari, xalqaro konferensiyalar kabi forumlarni yo'lga qo'yish juda foydali. Misol uchun, O'rta Osiyo davlatlarida so'nggi yillarda Xitoy madaniy kunlari, kinofestivallari, an'anaviy bayramlar taqdimotlari kabi tadbirlar o'tkazilishi odatiy holga aylanmogda. Ushbu tadbirlar davlatlararo do'stlik munosabatlarini mustahkamlash bilan birga, xitoy tiliga bo'lgan qiziqishni kuchaytiradi va til o'rganishga bo'lgan rag'batni oshiradi.

Bundan tashqari, ta'lim siyosatidagi o'zgarishlar ham xitoy tilini o'rganish jarayoniga ta'sir ko'rsatadi. Har bir O'rta Osiyo davlati o'zining milliy ta'lim konsepsiyasida chet tillari o'qitilishiga alohida e'tibor qaratadi. Ko'plab rasmiy hujjatlarda xorijiy tillarni bilish xalqaro darajadagi raqobatbardoshlik, iqtisodiy taraqqiyot va innovatsion rivojlanish kaliti sifatida e'tirof etilgan. Shuning uchun xorijiy tillarga ixtisoslashgan maktablarning soni tobora ortib bormogda, ularda xitoy tili ham asosiy fanlardan biriga aylangan. Ba'zi hollarda xitoy tilini chuqur o'rganishga mo'ljallangan maxsus sinflar tashkil qilinmogda. Ayni paytda, ayrim oliy ta'lim muassasalari bakalavriat va magistratura bosqichlarida xitoy tilini chuqur o'qitish dasturlariga ega. Bu esa talabalar o'qish davrida nazariy bilimlar bilan birga, amaliy til ko'nikmalarini ham shakllantirish imkonini yaratadi.

Ta'limdagi bu jarayonni yanada takomillashtirish uchun ilmiy-tadqiqot ishlari ham muhim rol o'ynaydi. Jumladan, xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'rganishdagi asosiy metodik yondashuvlar, o'qitish texnologiyalari, talabalarning qiyinchiliklari va ularni yengish usullari bo'yicha tadqiqotlar olib borish zarur. Bu borada mintaqadagi universitetlar, ilmiy markazlar, xorijiy hamkor institutlar hamkorligida keng ko'lamli ilmiy loyihalar amalga oshirilishi mumkin. Tadqiqot natijalari praktika bilan bog'langan holda darsliklar, qo'llanmalar va elektron manbalarni ishlab chiqish hamda o'qituvchilar malakasini oshirish dasturlarini yaratish uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Xususan, so'nggi yillarda xitoy tilini o'rganish bo'yicha yaratilgan raqamli platformalar, masofaviy ta'lim modullari, onlayn interaktiv darslar o'quvchilarning xitoy tili bilan tanishish imkoniyatlarini keskin kengaytirmogda.

Ijodiy yondashuvlar ham e'tibordan chetda qolmasligi lozim. Til faqat grammatika va so'z yodlash bilan o'rganilmaydi, balki uni kundalik hayotda qo'llay bilish, imkon qadar jonli muloqotga kirishish orqali ham mustahkamlanadi. Shuning uchun xitoy tilidan foydalanishni rag'batlantiruvchi turli klub va to'garaklar, qo'shma seminarlar, musiqali yoki teatrlashtirilgan tadbirlar tashkil etish foydali. Masalan, xitoy tili klublarida nafaqat gaplashish amaliyotlari, balki milliy taomlar pishirish va o'zaro bayramlarni birgalikda o'tkazish orqali Xitoy madaniyatini chuqur his etish imkoniyati tug'iladi. Bu jarayon yoshlar orasida tilni o'zlashtirishni faqat majburiyat yoki dars vazifasi sifatida emas, balki shaxsiy qiziqish orqali o'rganishga aylantiradi. Natijada, talabalarning mustahkam motivatsiyasi shakllanadi va o'qish jarayoniga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Shu bilan birga, xitoy tilini o'qitishga xos bo'lgan murakkabliklar haqida ham to'xtalish lozim. O'rta Osiyo davlatlarida kirill yoki lotin yozuvida o'qish-o'rganishga ko'nikkan talabalar uchun xitoy iyerogliflarini o'zlashtirish avvalida qo'rqinchli yoki murakkab tuyulishi mumkin. Albatta, bu borada professional o'qituvchi rahbarligida sekin-astalik bilan iyerogliflar tizimini o'rganish, talaffuz va uslubiy tavsifalarni vaqtida berib borish juda muhim. Shu maqsadda, darsliklarda iyerogliflarning shakli, o'qilishi va ma'nosini yaxlit tarzda ko'rsatadigan vizual materiallar hamda ovoqli manbalar bilan ta'minlash kerak. Bunday yondashuv talabalar uchun o'qish jarayonini yengillashtiradi, ularda qiziqish va ishtiyoqni saqlab qolishga ko'maklashadi.

O'rganish jarayonidagi navbatdagi ahamiyatli omil til bo'yicha stajirovkalaridir. Talabalar Xitoyda qisqa muddatli yoki uzoq muddatli tahsil olish imkoniga ega bo'lsalar, ular o'sha yerda to'g'ridan-to'g'ri amaliy suhbatga kirishish, til muhitida o'qitishga xos bo'lgan nozik jihatlarini his qilish imkonini

topadilar. Amaliy stajirovka nafaqat lingvistik, balki madaniy integratsiyani ham kuchaytiradi. Bo'lajak mutaxassislar o'qish davrida xitoylik tengdoshlari yoki hamkasblari bilan doimiy muloqotda bo'lib, ko'nikmalarni tezroq rivojlantiradilar. Ayni paytda, Xitoyning turli shaharlaridagi ilmiy markazlar, tillar institutlari O'rta Osiyo davlatlari bilan hamkorlikda bunday stajirovkalarni har yili o'tkazishni an'anaga aylantirishgan. Bu esa mintaqaviy hamkorlikka ham, til o'rganish jarayonining barqaror rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadbirkorlik va investitsion hamkorlik ham xitoy tiliga bo'lgan talabni sezilarli darajada oshirgan. O'rta Osiyo davlatlari Xitoy bilan iqtisodiy aloqalarni rivojlantirishda, qo'shma korxonalar, infratuzilma loyihalarini amalga oshirishda tobora faol rol o'ynamoqda. Buning natijasida tilni biladigan kadrlar har doim talabgir bo'lib, yuqori maosh evaziga yollanadi. Bunday vaziyat nafaqat talabalarning, balki kasbiy sohalarida faoliyat yuritayotgan mutaxassislarning ham xitoy tilini o'rganishga bo'lgan qiziqishini oshiradi. Natijada, turli kasbiy malaka oshirish kurslari, tezkor til o'rgatish dasturlari, maxsus terminologik lug'atlar chop etish kabi amaliy loyihalarga ehtiyoj ortdi.

O'rta Osiyo davlatlarida xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitish bo'yicha tajribalarni baholash uchun til bilimni sinovdan o'tkazadigan xalqaro sertifikatlarni joriy qilish ham qiziqarli tajriba bo'ladi. Bunday sertifikatlar mahalliy mehnat bozorida ham, xalqaro maydonda ham kadrlarning bilimi va malakasini rasmiy tasdiqlash imkoniyatini beradi. Hozirda xitoy tilini baholash bo'yicha mashhur imtihonlardan biri HSK (Hanyu Shuiping Kaoshi) bo'lib, bu imtihon til o'rganuvchilarning lug'at boyligi, grammatika qoidalarini bo'yicha bilimlari hamda iyerogliflarni to'g'ri tushunish bo'yicha darajalarini belgilaydi. O'rta Osiyo davlatlarida HSK sinovini topshirish uchun

zamonaviy markazlar, test topshirish sharoitlari yaratish ham til o'rganishga bo'lgan ishtiyoqni rag'batlantiradi.

Xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitish – mintaqa jamiyatining madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy istiqbollarini boyitishga xizmat qiluvchi strategik qadamdir. Davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, yuqori malakali pedagoglar, zamonaviy o'quv dasturlari va kuchli motivatsiya uyg'otuvchi muhit mavjud bo'lsa, xitoy tili bo'yicha bilimli yoshlar safi yana-da kengayishi shubhasiz. O'rta Osiyo davlatlarida bu jarayon allaqachon boshlangan va ortib borayotgan raqobat hamda hamkorlik sharoitida yanada jadallashishi kutiladi. Kelajakda xitoy tilini bilish nafaqat til ko'nikmasi yoki diplomatik aloqalarni mustahkamlovchi vosita, balki mintaqa yoshlari uchun xorijiy ta'lim, ilmiy izlanishlar va global mehnat bozorida keng imkoniyatlar eshigini ochuvchi muhim manba bo'lishi ehtimoldan xoli emas.

Shu tariqa, O'rta Osiyo davlatlarida xitoy tilini ikkinchi chet tili sifatida o'qitish jarayoni turli omillar – iqtisodiy, siyosiy, madaniy va ilmiy-texnik rivojlanish bilan uyg'un holda kechmoqda. Bu jarayonda o'qituvchilarni tayyorlash, o'quv dasturlarini takomillashtirish, raqamli vositalardan foydalanish va madaniy almashinuvni rivojlantirish kabi muhim jihatlardan bir-birini to'ldirib, sifatli ta'limni yo'lga qo'yishda xizmat qilmoqda. Ushbu maqsadlarni ro'yobga chiqarish, amaliyotga tadbqiq etish va barqaror rivojlanishni ta'minlash O'rta Osiyo davlatlarining jahon miqyosida integratsiyalashuvini yana-da tezlashtirishi, yosh avlodning global sivilizatsiya bilan hamqadam bo'lishiga xizmat qilishi kutiladi. Bu esa kelajakda butun mintaqa manfaatlariga mos keluvchi, o'zaro boyish va madaniy muloqotga hissa qo'shuvchi muhim omil sifatida qadrlanadi.

ADABIYOTLAR

1. Zhang, J. Sino-Central Asia Linguistic Cooperation: From Historical Ties to Modern Expansions. Beijing: Foreign Language Press.2019.
2. Zhou, M., & Sun, T. (2020). Teaching and Learning Chinese in Belt and Road Countries: A Policy Perspective. *Journal of Chinese Language Education*, 12(2), 45–62.
3. Maksudov, A. Қазақстанда қытай тілін оқытудың сатылы әдістемесі. Nur-Sulton: Qozog'iston Pedagogika markazi.2019.
4. Liu, Y. Blended Learning Approaches for Teaching Chinese as a Foreign Language. *Language Teaching Research*, 22(3), 341–359.2018.
5. Tan, L. HSK Assessment as a Motivational Factor in Chinese Language Acquisition. *International Journal of Language Testing*, 4(1), 21–34.2020.